

Hume'un Uluslararası Ticarete Otomatik Akım Mekanizması Yaklaşımının Toplumsal ve Felsefi Temelleri

Oktay Salih AKBAY*

Özet: Bu makalede David Hume'un madeni para akım mekanizması yaklaşımının toplumsal ve felsefi temelleri tartışılmaktadır. Çalışmada öncelikle, 18. Yüzyıl İskoç ekonomisi ve İskoç Aydınlanması konuları ele alınmaktadır. İzleyen bölümlerde ise Hume'un iktisadi analize yapmış olduğu en önemli katkı olan uluslararası ticaret konusundaki görüşleri, önceki bölümlerin ışığı altında incelenmektedir. Makalede, David Hume'un içinde yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarının iktisadi görüşlerini ve özelde madeni para akım mekanizması olarak bilinen analizini nasıl etkilemiş olabileceği konusu incelenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hume, İskoç Aydınlanması, madeni para akım mekanizması, klasik iktisatçılar

The Social and Philosophical Foundations of Hume's Approach on Automatic Flow Mechanism of International Trade

Abstract: This paper examines the social and philosophical foundations of David Hume's approach on specie flow mechanism. First, 18th Century Scottish economy and Scottish Enlightenment are discussed. In the following sections, the thoughts of Hume on international trade which were his most famous contributions to economics are studied in the light of the previous sections. The paper tries to investigate how social, political and economic conditions of his era might have an impact on David Hume's thoughts on economics, specifically his well-known analysis of so-called specie-flow mechanism.

Keywords: Hume, Scottish Enlightenment, specie-flow mechanism, classical economists

GİRİŞ

David Hume (1711-1776), iktisadi düşünceye önemli katkılarda bulunmuş bir filozof ve tarihçidir. 18. Yüzyılın en önde gelen filozoflarından birisi olan Hume, aynı zamanda "İskoç aydınlanması" adı verilen okulun da önde gelen temsilcilerindedir. Hume, iktisadi konularda kaleme aldığı broşürlerle 16. ve 17. Yüzyılların merkantilist düşüncesinden klasik politik ekonomiye geçişte önemli bir rol oynamıştır (Rotwein, 1970: xvi). Ülkelerin dış ticaret fazlası vermesi ile elde ettikleri değerli maden birikimini temel zenginlik biçimi olarak gören merkantilist düşünceye karşı geliştirdiği *madeni para akım mekanizması* (specie-flow mechanism) yaklaşımı iktisadi düşünceye yapmış olduğu en önemli katkıdır. Bununla birlikte bir aydınlanma filozofu olarak Hume'un iktisadi düşünceye katkısı yalnızca madeni para akımı mekanizması ile sınırlı değildir. Hume, İskoçya'nın ve Britanya'nın iktisadi ve toplumsal tarihinde, tarihsel bir geçişin tanığı olarak bu sürecin ortaya çıkardığı problemlere odaklanmış ve bu konularda çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Bu görüşler halen çağdaş araştırmacılar için önemli bir tartışma gündemi oluşturmaktadır.

Hume'un bu makalede ele alacağımız iktisadi konulardaki düşüncelerinin daha doğru bir biçimde kavranabilmesi, bu düşüncelerin ortaya çıktığı tarihsel bağlamın da ele alınmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, 18. Yüzyıl İskoçyası'nda yaşanan köklü dönüşüm, bu dönüşüm sürecinde yükselen İskoç aydınlanma geleneği ve Hume'un felsefi sistemi ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Hume'un iktisadi görüşleri üzerine yazılanlar incelendiğinde genellikle iktisadi analizlerinin diğer düşüncelerinden bağımsız bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu tür bir yaklaşım ise Hume'un iktisadi konulardaki düşüncelerinin tarihsel ve felsefik boyutlarının gözardı edilerek incelenmesine yol açmaktadır.

David Hume'un yaşadığı dönemde İskoçya'da hızlı bir iktisadi dönüşüm süreci yaşanmakla birlikte feodalizme özgü toplumsal ve siyasal yapı hala yürürlükteydi. Ayrıca, merkantilist geleneğe bağlı olarak dış ticaret üzerindeki sınırlamalar da büyük ölçüde etkisini korumaktaydı. Rotwein'in ifadesiyle: "...ekonomik olayların ilerleme hızı toplumun yasal ve kurumsal yapısındaki değişikliklere birebir paralel değildi. Feodal düzen ve onu izleyen merkantilist devlet uygulamaları bireysel çıkar peşinde koşmanın sıkı bir biçimde denetlenmedikçe sosyal çıkarla çatışacağı görüşünü yansıtmaktaydı ve Hume'un zamanında bu çeşit düzenlemelerin çoğu hala yürürlükteydi." Rotwein (1970: xi). Sözkonusu korumacı ve kısıtlayıcı düzenlemeler İngiltere'de 19. yüzyılda *Tahıl Yasaları'nın* (Corn Laws) yürürlükten kaldırılmasına kadar devam edecekti. Böyle bir ortamda Hume, geleneksel merkantilist iktisadi görüşlere karşı çıkmış ve serbest ticaret düzeninin ülkeden değerli maden çıkışına ve böylece fakirleşmeye yol açacağı fikrini reddetmiştir.

David Hume'un iktisadi konulara ilişkin yazıları toplam yazıları içerisinde göreceli olarak küçük bir yer tutmaktadır. Hume'un iktisadi konulardaki görüşlerini daha çok *Siyasi Söylevler* (Political Discourses-1752) adlı eserindeki denemeler oluşturmaktadır. Daha sonra bu denemeler *Ahlak ve Siyaset Üzerine Denemeler* (Political Discourses-1758) adı altında tekrar yayımlanmıştır. Bunun yanında Smith, Turgot, Oswald, Tucker, Montesquieu, Lord Kames gibi dönemin ünlü düşünürleriyle yapmış olduğu özel yazışmalar da Hume'un iktisadi düşüncelerine ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Hume'un iktisadi konulardaki denemeleri ve özel yazışmaları Eugene Rotwein tarafından *David Hume: İktisat Üzerine Yazılar* (David Hume: Writings on Economics) adlı kitabında toplanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle 18. yüzyıl İskoçyası ve İskoç aydınlanma geleneği ele alınmakta, izleyen bölümlerde ise Hume'un iktisadi görüşleri iktisat teorisine yapmış olduğu en önemli katkı olan *otomatik denge mekanizması* çerçevesinde değerlendirilmektedir.

18. YÜZYIL İSKOÇYASI'NDA SİYASİ ve İKTİSADİ YAPI

1707 yılında İngiltere ve İskoçya parlamentoları arasında yapılan *Birleşme Anlaşmasıyla* (Act of Union) iki ilke arsında birleşme kararı alınmıştır. Böylece, İngiltere, İskoçya ve İrlanda, *Birleşik Krallık* (United Kingdom) adıyla ve tek bir parlamento çatısı altında birleşmiştir¹. Birleşme öncesinde

*Dr.,Düzce Üniversitesi,Akçakoca Meslek Yüksek Okulu

¹ İngiltere ve İskoçya tahtlarının birleşmesi ise çok daha önceleri, 1603 yılında gerçekleşmiştir. Tudor Hanedanından Kraliçe I. Elizabeth'in ölünce yerine bir

İskoçya ve İngiltere'nin birleşmesi hakkında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Onyedinci yüzyılda mezhepsel konularda yoğunlaşan tartışmalar daha sonra giderek ekonomik konularda yoğunlaşmaya başlamıştır. 1690 yılına gelindiğinde ise dinsel tartışmalar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Campbell, 1994:65).

18. yüzyıl başlarında daha büyük ve daha güçlü bir ülke olan İngiltere'nin baskısı İskoçya'nın bağımsız bir politika izlemesini giderek zorlaştırmıştır. 17. Yüzyıl boyunca İskoçlar tarihsel nedenlerle İngiltere ile birleşme ve Stuart hanedanının yönetimine girmek konusunda oldukça isteksiz olmuşlardır. İngiltere İskoçya'yı birleşmeye zorlamak için 1705 yılında İskoçya'dan sığır ve keten ithalatını durdurma tehdidinde başvurmuştur.

Onsekizinci yüzyıl başlarında geleneksel tarımın hakim olduğu geri kalmış bir ekonomik yapıya sahip İskoç ekonomisi için, 1707 Parlamento Birleşmesi iktisadi açıdan birleşmeden beklenen olumlu sonuçları hemen ortaya çıkarmamıştır. Bu durum birleşme öncesi ekonomik bunalımdan çıkılması yönündeki beklentilerin hayal kırıklığı ile sonuçlanmasına yol açmıştır. Ancak 1745 *Jakobite* ayaklanmasından sonra birleşmenin bazı olumlu sonuçlarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Smout, 1983:46). Bu dönemde Edinburgh nüfusu yaklaşık dörtte bir oranında büyümüş ve *Edinburgh College* eğitim alanında ün kazanmaya başlamıştır. Okul özellikle 1762 yılından itibaren William Robertson'un yönetiminde ve Adam Ferguson ve Joseph Black gibi hocaları ile büyük ün kazanmıştır.

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısına kadar olan sürede birleşmeyle beklenen olumlu sonuçların ortaya çıkmakta gecikmesi, yoğun tartışmaların başlamasına yol açmıştır. Bu tartışmalardan birisi de neden İngiltere ile birleşmeye gidildiği konusundadır. Bu soruya getirilen ilk açıklama İskoç seçkinlerinin eğitim, evlilik, politika ve dinsel araçlarla asimile edilerek İngiliz seçkinlerinden bir farkının kalmamasıdır. Diğer bir açıklama da daha düşük bir kültürün daha üst kültüre boyun eğmesidir. Böyle bir açıklama İskoçya'nın geri kalmış ve aydınlanmamış bir ülke olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Oysa İskoçya Onsekizinci yüzyılda Avrupa kültüründe oldukça önemli bir role sahiptir ve 18.

veliaht tayin etmemesi nedeniyle İskoç Kralı IV. James, I. James adıyla tahta geçmiştir. Böylece İskoçya ve İngiltere tahtları birleşmiş ancak parlamentolar 1707 yılına kadar ayrı kalmaya devam etmiştir.

yüzyıl İngiliz entellektüellerinin çoğu İskoçya'da ikamet etmekte ve çalışmaktaydı.

NEWTON'CU BİLİM ANLAYIŞI ve HUME

David Hume'un felsefik konulardaki düşünceleri iktisadi görüşlerinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Rotwein(1987:xvi)'in da işaret ettiği gibi Hume'un ekonomik analizlerinde psikolojik ve tarihsel unsurların önemli bir rolü bulunmaktadır. Hume'a göre bütün bilimler bir şekilde insan doğasına bağlıdır. Bu nedenle Hume ilk aşamada bütün insan davranışlarının altında yatan ortak prensipleri *insan doğasının ilkeleri* (principles of human nature) ya da bazen *insan bilimi* (science of man) olarak adlandırmıştır. İkinci aşamada sözkonusu ilkelerin gerçek hayat tecrübelerine uygulanarak *davranış kanunlarının* (laws of behaviour) elde edilmesi bulunmaktadır. Bu kanunlar, insanın belli uyarılara karşı ne şekilde hareket edeceğini belirleyerek *ahlak bilimlerinin* (moral sciences) değişik dallarını oluşturmaktadırlar (Rotwein, 1987:xvi). Hume *insan doğasının ilkelerini* iktisadi analizinin temeline yerleştirmiştir.

Yine Rotwein'in (1987:xxii) belirttiği gibi Hume *insan doğasının ilkeleri* yardımı ile bir tür "bilimsel tarih" ya da kendi deyimi ile "doğal tarih" geliştirmeye çalışmıştır. Buradaki "doğal" ya da "bilimsel" kavramları ile kastedilen şey belli koşullar altında tekrarlanabilir olmasıdır. Hume'un analizlerinde bu tarihsel yaklaşımın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. *Tarih Çalışması Üzerine* (Of the Study of History) adlı eserinde Hume şunları yazmıştır: "Şunu da ilave etmeliyim ki, tarih sadece bilgimizin değerli bir parçası değildir, aynı zamanda pek çok diğer parçaya kapılar açmakta ve bilimlerin çoğuna malzeme sağlamaktadır. Eğer insan hayatının kısıtlığını ve sınırlı bilgimizi düşünürsek tecrübemizi bütün çağlara ve en uzak uluslara genişleten; gerçekte gözlemimiz altında imiş gibi erdemimizin ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Tarihe aşına bir kişinin bir bakıma dünyanın başlangıcından itibaren yaşadığı ve her çağda bilgi stokuna sürekli katkılar yapmış olduğu söylenebilir." (Philosophical Works, vol.4, p.390, aktaran Rotwein, 1970)

Görüldüğü gibi yazar, tarihin insanlığa geçerli önermeler oluşturabilmesi için gereken malzemeleri sağladığını vurgulamaktadır. Diğer taraftan Hume'un insan doğasının tekdüzeliği ve zaman içinde değişmemesi konularındaki görüşlerinin Newton'cu bir bakış açısının ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Newton 1687 yılında yayınlanan *Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri* (Principia Mathematica Philosophia Naturalis) adlı eserinde gezegenlerin düzenli

hareketlerinden yola çıkarak evrendeki temel hareket yasalarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu uyumlu dünya görüşü Hume'un da içinde bulunduğu birçok düşünürü derinden etkilemiştir. Hume'un *Doğal Din Konusunda Diyaloglar* (Dialogues Concerning Natural Religion) eserindeki konuşmacılardan biri şunları söylemektedir: *"Dünyaya bak: Bütüne ve her parçasına yukarıdan bak. İnsan algı ve yeteneklerinin izleyip algılayamayacağı bir dereceye kadar sonsuz sayıda küçük makinelere bölünmüş büyük bir makineden başka bir şey bulmayacaksın. Bütün bu çeşitli makineler, hatta en küçük parçaları onlara yukarıdan bakan bir insanı hayranlığa düşürecek şekilde birbiriyle tam uyumludur."* (Aktaran Spiegel, 1991:222).

18. yüzyılda yaşayan birçok düşünür Newton'un doğanın uyumu fikrine ulaştığı fiziksel evren için bulduğu ilkeleri ahlak ve toplum felsefesine de uygulamaya çalışmıştır. Bu Newton'cu anlayış aydınlanma düşüncesinin kurucu öğelerinden birisini oluşturmaktadır. Ayrıca, dönemin aydınlanma felsefesinde geniş bir felsefi bakış açısı ile değişik bilgi türlerinin birbiriyle ilişkili olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle dönemin düşünürleri eserlerini çok geniş bir alanda yazmışlardır. Nitekim Hume da tarih, felsefe ve iktisat gibi değişik alanlarda eserler ortaya koymuştur.

18. yüzyıl İskoç Aydınlanması, bir takım faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş, derin kökleri olan ve oldukça karmaşık bir tartışma dönemidir. Scott'a (1991:83) göre Hume'un aşağıdaki sözleri sözkonusu dönemi en iyi şekilde nitelendirmektedir: *"Aynı çağ büyük felsefeciler ve siyasetçileri, generaller ve şairleri, usta dokumacılar ve gemi marangozlarını bir araya getirmiştir. Astronomi ve ahlak konularını ihmal eden bir ulusun mükemmel dokumacılık yapmasını doğal olarak bekleyemeyiz"*. Söz konusu dönemde İskoçya'nın büyük şehirleri olan Edinburgh ve Glasgow entelektüel açıdan oldukça canlı bir ortama sahipti (Scott, 1991:81). Sözelimi Adam Smith Glasgow Üniversitesi'nde bölüm başkanı (Chair) olmadan önce Edinburgh Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Keza, Colin Mc Laurin ve James Gregory gibi matematikçiler sayesinde Newton mekaniği ilk defa İskoç üniversitelerinde öğretilmeye başlanmıştır. Ancak İskoç aydınlanmasının etkileri yalnızca üniversitelerle sınırlı değildir. Aynı zamanda kilise ve hukuk çevreleri de İskoç aydınlanması sürecindeki tartışma konularının içerisinde yer almaktaydı.

HUME'UN İKTİSADİ ANALİZE KATKISI

Hume'un iktisadi analize en önemli katkısı uluslararası ticarete ilişkindir. Ülkeye giren madeni para akımının iç fiyatları yükselttiği ve ülkenin dış ticaret dengesini bozduğu düşüncesi

ilk olarak Thomas Mun tarafından 1630 yılında dile getirilmişti (Blaug, 1985:12). Ancak olayın sistematik bir biçimde ele alınarak bir teori haline getirilmesi David Hume'a aittir.

Uluslararası ticareti sıfır toplamlı bir oyun olarak gören merkantilist düşünceye karşılık Hume, uluslararası ticaretten bütün ülkelerin karşılıklı çıkar sağlayacağını öne sürmüştür. Hume bu konudaki görüşlerini özellikle *Para Hakkında* (Of Money) ve *Ticaret Dengesi Hakkında* (Of Balance of Trade) adlı makalelerinde dile getirmiştir. Hume'a göre para sadece malların birbirleriyle mübadelesini sağlayan bir araçtır: *"Para ticaretin tekerlerinden biri değildir. Tekerlerin daha yumuşak ve kolay hareket etmesini sağlayan bir yağdır. Bir krallığı tek başına ele aldığımızda, malların fiyatlarının daima paranın miktarıyla orantılı olması nedeniyle, para miktarının az ya da çok olmasının bir önemi yoktur"* (Hume, 1970a:33)

Hume Ticaret Dengesi Hakkında (Of Balance of Trade) adlı makalesinde şöyle yazmaktadır: *"Britanya'daki bütün paranın beşte dördünün bir gecede yok olduğunu varsayalım, metal para açısından durum HARRYS ve EDWARDS hanedanları gibi olsa, sonuç ne olurdu? Bütün işçilik ve malların fiyatı orantılı olarak düşmez ve herşey o dönemlerdeymiş gibi daha ucuzlanmış olarak satılmaz mıydı? Bu durumda hangi ulus bizimle herhangi bir dış piyasada rekabet edebilir ve bize yeterince kar bırakan aynı fiyatlarla ve taşıma bedelleriyle üreticilere mal satmaya ve taşımaya kalkışabilirdi? Böylece ne kadar kısa bir süre içerisinde kaybettiğimiz para tekrar geri gelir ve komşu ülkelerin düzeyine yükselirdik? Bu duruma varır varmaz, emeğimizin ve mallarımızın ucuzluğundan dolayı sahip olduğumuz avantaj hemen sona erer ve ülkeye daha fazla para akımı dururdu"* (Hume, 1970b:62-63).

Hume durumu tersine de çevirir: *"Tekrar varsayalım ki bir gece içerisinde ülkedeki para miktarı beş katına çıksın, tam tersi etki ortaya çıkmaz mı? Bütün emek ve malların fiyatları komşu ülkelerin bizden satın almaya güçleri yetmeyecek bir şekilde aşırı yükselmez mi? Aynı zamanda diğer taraftan onların malları görece olarak çok ucuzlanmış olacağından bütün konulacak yasalara rağmen fiyatlar yabancıların seviyesine gelene kadar paramız dışarı kaçmaz mı ve bizi dezavantajlı bir konuma sokan zenginlerin üstünlüğü ortadan kalkmaz mı?"* (Hume, 1970b: 63)

Hume'un para konusundaki düşünceleri ve dış ticaret konusundaki düşünceleri birbiriyle yakından ilişkili görünmektedir. Hume'a göre görece yoksul bir ülkenin daha zengin bir ülke ile gireceği dış ticaret ilişkisinden zarar göreceği fikri yanlıştır. Düşük ücretler ve dolayısıyla düşük

maliyetler görece yoksul ülkenin bu dezavatajını zaman içerisinde telafi edecektir. Bu açıdan bir ülkenin sahip olduğu değerli maden stoku ile ilgili endişesi gereksizdir. Bu tür fazla veya açıklar uzun süre sürdürülebilir değildirler ve bileşik kaplar yasasında olduğu gibi sonunda dengeye gelecektir. Hume'a göre ülkelerin değişik üretim kapasitelerine karşılık gelen farklı para miktarları sözkonusudur. Kendi ifadesiyle: "İnsanlar doğal olarak büyük şehirlere, deniz limanlarına ve taşımacılık yapılabilir nehir kenarlarına doğru akarlar. Buralarda daha çok insan, daha çok endüstri ve daha çok mallar ve sonuçta daha çok para vardır" (Aktaran Rotwein, 1970:İvii).

Hume para ve zenginliği birbirinden ayırmış ve bunlar arasındaki ilişkiyi de araştırmıştır. Bu noktada tarihsel bir gözlemden ortaya çıkan bir paradokstan söz etmek mümkündür. Bu paradoks Amerikan madenlerinin keşfi sonrası Batı Avrupa ülkelerine yönelik ortaya çıkan metal para akımı ve onu izleyen endüstriyel gelişmedir. Bu noktada Hume paranın miktar teorisinin geçici etkilerini ortaya atmıştır. Geçiş sürecinde para miktarının artmasının iki olumlu etkisinden söz etmek mümkündür. İlki para miktarının artmasının emek talebini ve gelirleri artırma yoluyla istihdam üzerindeki olumlu etkisidir. İkinci ve daha önemli etki ise para arzındaki artışın *çalışma ruhunu* (spirit of industry) canlı tutmaya yönelik etkisidir. Böylece Hume Batı Avrupa'ya olan metal para akımının iktisadi davranış kalıplarında değişmeye yol açarak yaşanan ekonomik canlanmanın önemli faktörlerinden biri olduğunu öne sürmüştür (Rotwein, 1970:İxiv). Ancak parasal genişlemenin olumlu etkileri geçici olacak ve zamanla net etki tamamen fiyat artışına dönüşecektir.

HUME'UN OTOMATİK DENGE ANALİZİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

Hume'un ödemeler dengesinin sürekli olarak fazla vermesini savunan merkantilist düşünceye karşı ortaya koyduğu *madeni para akım mekanizması* (specie-flow mechanism), bir ülkede madeni para miktarının artmasının ülkedeki iç fiyatları arttıracığı ve böylece ticaret hadlerini değiştireceği varsayımına dayanmaktadır. Sonuçta sözkonusu ülkenin ihracatı azalacak, ithalatı artacak ve ters yönde bir madeni para akımı gerçekleşecektir. Bu analiz, önce 1750 yılında James Oswald ve daha sonra 1758 yılında ise Josiah Tucker tarafından eleştirilmiştir. Oswald, Hume'un otomatik denge mekanizmasında öngördüğü gibi fiyatların yüksek olduğu ülkelere, fakir olanlara doğru para akışını gerçek hayatta gözlemleyemediğini söylemiştir (Hont, 1983:283). Ona göre, ülke içinde zengin kentler ve ülkeler arasında ise zengin

ülkeler fakir olanlara göre, daha fazla parayı elde tutmaktadır. Bu bağlamda yoksul ülkenin avantajı olarak görülen düşük ücretler varsayımı da geçersizdir, çünkü zengin ülkeler kalifiye işçileri ülkelerine çekmek yoluyla işgücü piyasasında rekabeti arttırmakta ve bu yolla ücretlerdeki yükselmeyi önlemektedirler. Yine zengin ülkeler fakir ülkelere fiyatların düşük olduğu dönemlerde satın aldıkları ürünleri depolamak ve gerektiğinde kullanmak yoluyla fiyat yükselmelerinin önüne geçmeyi de başarmaktadırlar. Buna benzer argümanlarla Oswald, fakir ülkelerin asla zengin ülkeler kadar ucuz üretim yapamayacağını ileri sürmüştür.

Hume'un dış ticarete ilişkin görüşlerine Oswald'ın yaptığı eleştiriler daha sonra Josiah Tucker tarafından daha da geliştirilmiştir. Tartışma Hume'un *Ticaret Dengesi Üzerine* (Of Balance of Trade) makalesini okuyup eleştirmesi için arkadaşı Josiah Tucker'a göndermesi ile birlikte başlamıştır. Tucker zengin ve fakir ülke arasındaki uçurumun giderek artan işbölümüne rağmen azalmadan sabit kalacağını öngörmüştür (Hont, 1983:287). Hume ve Tucker arasındaki tartışma dış ticaretin zengin ve fakir ülkeleri birbirlerine yakınlaştırma ya da uzaklaştırma konusundaki ilk tartışmalardan biridir. Tucker sürekli olarak artan getiriye bağlı olarak dış ticaretin ülkeleri birbirinden uzaklaştırma etkisini benimsemiştir. Buna göre yüksek ücretler o ülkenin zenginlik göstergesi olarak daha da ileri gidebileceğine işaret etmektedir. Daha yüksek ücretler pazarın büyümesine ve daha çok işbölümüne yol açmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan verimlilik artışları ise daha yüksek ücretlere ve daha düşük faizlere izin vermektedir. Ayrıca zengin ülkelerdeki bu yüksek ücretler ve fırsatlar nitelikli işçilerin ve firmaların zengin ülkeden fakir ülkeye göç etmesini teşvik etmektedir (Marshall, 1998).

Zengin ülke - fakir ülke tartışmasına diğer bir katkı da Robert Wallace'dan gelmiştir (Hont, 1983:290). Hume'u *tarihsel karamsarlık* (historical pessimism) ile suçlayan Wallace, fakir milletlerin zengin milletlere göre daha ucuza çalıştığı ve ticaret yapmak zorunda olduğu görüşünün doğru olmadığını iddia etmiştir. Buna göre her şeyin bir sınırı olduğu gibi zengin bir ülkenin de dış ticarete genişlemesinin sınırı vardır. Fakat zengin ülke, iyi bir politika ile fakir ülke üzerindeki üstünlüğünü kurumsal hale getirebilmektedir. Zengin ülke - fakir ülke tartışmalarındaki sert eleştiriler Hume'un orijinal görüşlerinde bir parça değişikliğe yol açmış, örneğin zengin ülkedeki yüksek ücretlerin dış pazarların kaybı anlamına geldiği fikrini değiştirmiştir. Ancak dış ticaretin her iki ülkeye de fayda sağlayacağı görüşüne bağlı kalmıştır. Ticaretin doğası gereği hem alıcının hem satıcının çıkarlarının korunması gerekmektedir. İzolasyon durumunda fakir ülke uluslararası işbölümünün faydalarından mahrum

kalacak, buna karşılık zengin ülkede fakir ülkeyi ezerse kendi pazarlarını kaybedecektir.

Sonuç olarak zengin ülke - fakir ülke tartışmasında gerçekte tartışılan şey dönemin İskoçya ve İngiltere'sidir. Tucker, somut olarak İskoçya ve İngiltere karşılaştırması yapmış, endüstride ileri giden İngiltere'nin Sheffield ve Birmingham bölgelerinin kendi hataları olmadıkça üstünlüklerini sürekli olarak koruyacaklarını öne sürmüştür. Hume bunun üzerine Lord Kames'e yazdığı mektupta İngiltere'nin avantajları üzerinde ısrarcı olan bir yazar bulmaktan memnun olduğunu belirtmiştir (Hont, 1983:287). İskoçya'nın da paylaşabileceği bazı avantajları olduğundan bahseden Hume, İskoçya gibi ülkelerin basit endüstrilerle işe başlamasını önermiştir. Hume, zenginliğin tek bir elde toplanmaması gerektiğini, bu tür bir durumun sonsuza kadar sürdürülebilmesinin olanaklı olmadığını ve gerek doğal gerekse yapay her tür aşırı büyümenin bir takım içsel nedenlerle durdurulduğunu savunmaktadır (Hont, 1983:287).

Buna karşılık Tucker zengin ülkenin üstünlüğü konusunda *sonsuz* değil *belirsiz* kavramını ima ettiğini belirtmiştir. Tucker'a göre zengin ve fakir ülkeler arasındaki mevcut durum kendi tezini kanıtlamaktadır. Zengin ülke fakir ülke eksenindeki bu tartışmalardan anlaşılabilen gibi Hume iyimser denilebilecek bir görüşe sahipti. Fakir bir ülkenin dış ticaretini arttırmak yoluyla iktisadi gelişme yoluna girebileceğini savunan Hume'a göre, İskoç ekonomisinin gelişme yoluna girmesi de İngiltere ile bütünleşmesine bağlıydı.

Hume iktisadi analizlerinde "dış ticaret" ve "lüks mal" kavramlarını birbirleriyle yakından ilişkili olarak ele almıştır. Lüks malların varlığı toprak sahiplerini daha çok üretim için teşvik etmektedir. Bu bağlamda dış ticaret yeni lüks malların ülkeye girmesini sağlamakta ve bu yolla tüketim kalıplarını değiştirmektedir. Bu durum ise feodal toplumdaki ticari topluma geçiş sürecini hızlandırmaktadır. Hume'a göre dış ticaret iç ticarettten daha önemlidir ve iç ticaretin genişlemesini sağlayacak olan şey de aslında dış ticaretin gelişmesidir. Hume, eskiden mekanik zanaatlar'ın yeterince gelişmediği ve dolayısıyla satın alınacak çok az çeşit mal bulunduğu için fakir olan Britanya'nın ekonomik gelişmesini tetikleyen olayın Kıta Avrupasından lüks malların ithal edilmeye başlanması olduğunu öne sürmüştür (Brewer, 1998).

SONUÇ

Hume yakın arkadaşı Adam Smith gibi ticarete büyük önem vermekte ve adeta onu kutsamaktadır. Hume'un bu yaklaşımı Smith tarafından *Ulusların Zenginliği* (Wealth of Nations) kitabında aşağıdaki sözlerle övülmektedir: "*Ticaret ve sanayi yavaş yavaş düzen ve iyi yönetim getirir ve bunlarla birlikte daha önce komşularıyla sürekli savaş halinde olan ve kendinden daha üstün olanlara bağımlı bulunan ülke yurttaşları arasında bireylerin özgürlük ve güvenliklerini sağlarlar. Bu çok zor gözlemlenen bir şey olmasına rağmen bütün etkilerinin en önemlisidir. Hume bildiğim kadarıyla şimdiye kadar bunu dikkate alan tek yazardır*" (aktaran Spiegel, 1991:237).

Hume, merkantilistlerin aksine uluslararası ticareti sıfır toplamlı bir oyun olarak görmemiş, dış ticaretin taraf ülkelere karşılıklı fayda sağlayacağı fikrini savunmuştur. İktisadi analize en önemli katkısı sayılan madeni para akımı mekanizması (specie-flow mechanism), uluslararası ticarete devlet müdahalesiyle değiştirilemeyecek bir "doğal denge" kavramını ortaya koymuştur. Otomatik denge analizi konusunda Hume'un çağdaşlarıyla yaptığı tartışmalar, serbest ticaret - müdahalecilik ekseninde günümüze kadar süregelen tartışmalar için önemli bir tarihsel kaynak teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, Hume'un ele aldığı iktisadi konular gerek İskoçya'nın onsekizinci yüzyılda yaşadığı iktisadi ve siyasal dönüşümle gerekse dönemin hakim bilim anlayışı olan *İskoç Aydınlanması* geleneği ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Hume'un tarihsel ve ampirik bakış açısının iktisadi görüşlerinin şekillenmesinde önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Hume'un başta *otomatik denge mekanizması* olmak üzere iktisadi konularda ortaya koyduğu görüşlerinin, büyük ölçüde içinde yaşadığı dönemin şartları gözönünde tutularak ve yazarın kendi eserlerine bağlı kalarak incelenmesi gerektiği açıktır.

KAYNAKÇA

- Blaug M. (1985), *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Press, Cambridge
- Brewer A. (1998), "Luxury and Development: David Hume and Adam Smith," *Scottish Journal of Political Economy*, vol.45, No.1
- Campbell R.H. (1994), *A Historical Perspective on the Union*, Ed. Patrick S. Hodge Scotland and the Union,

Hume Papers on Public Policy, vol.2, No.2, Edinburgh University Press, Edinburgh

Hont I. (1983), *The Rich Country-Poor Country Debate in Scottish Political Enlightenment Wealth and Virtue: The Shaping of Political Economy in the Scottish Enlightenment*, Hont Istvan and Ignatieff Michael (ed.), Cambridge University Press, Cambridge

Hume D. (1970.a), "Of Money", Eugene Rotwein (ed.), *David Hume: Writings on Economics*, University of Wisconsin Press, Madison

Hume D. (1970.b), "Of Balance of Trade", Eugene Rotwein (ed.), *David Hume: Writings on Economics*, University of Wisconsin Press, Madison

Marshall M.G. (1998), "Scottish Economic Thought and the High Wage Economy: Hume, Smith and McCulloch on Wages and Work Motivation", *Scottish Journal of Political Economy*, vol.45, No.3, August

Mitchison R. (1982), *A History of Scotland*, Methuen, London.

Rotwein E. (1970), *David Hume: Writings on Economics*. University of Wisconsin Press, Madison

Scott P. H., (1991), *Towards Independence: Essays on Scotland*, Polygon, Edinburgh

Smout T.C., 1983, "Where had the Scottish economy got to by the third quarter of the eighteenth century?", *Wealth and Virtue: The Shaping of Political Economy in the Scottish Enlightenment*, Hont Istvan and Ignatieff Michael (ed.), Cambridge University Press, Cambridge.

Spiegel H.W. (1991), *The Growth of Economic Thought*, Duke University Press, Durham